

Chùa Bái Bình - Ninh Bình trong quá trình xây dựng

NGUYÊN TẮC NÀO ĐỂ ỨNG XỬ VỚI KIẾN TRÚC “GỐC” CỦA DI TÍCH?

KTS. Đỗ Thanh Tùng

Với công tác đầu tư bảo tồn, tôn tạo và phát huy giá trị các khu di tích Lịch sử - Văn hóa tôn giáo tín ngưỡng, một trong những vấn đề bất cập hiện nay là phương cách ứng xử thế nào với các thành phần kiến trúc gốc trong một không gian di tích cần có sự chuyển tiếp và thống nhất về hình thái, quy mô, kiến trúc giữa yếu tố gốc với các nhân tố kiến trúc mới, để phát huy được giá trị di tích vào những đòi hỏi mới trong đời sống hiện đại. Mặt khác, chúng ta cũng cần xây dựng khái niệm cho di tích gốc là gì, mà từ đó - để hình thành và chi phối quan điểm chủ đạo trong công tác bảo tồn và tôn tạo các khu di tích.

Trong hệ thống các khu di tích Lịch sử - Văn hóa tôn giáo tín ngưỡng đã được Nhà nước xếp hạng, đặc biệt và chiếm phần lớn là hệ thống Đình, Đền, Chùa, Tháp... và cơ bản nằm ở vùng đồng bằng, trung du Bắc Bộ. Các khu di tích của Việt Nam cơ bản có niên đại tồn tại không lớn, chỉ khoảng 100-300 năm, một số ít có niên đại trên 300 năm. Tuy nhiên, do thời gian dài, điều kiện môi trường thiên nhiên khắc nghiệt, cùng với vật liệu xây dựng cơ bản là gỗ và gạch nung, đất đắp... là những vật liệu có độ bền vững không cao, với chiến tranh liên miên, chưa có điều kiện để tu bổ và bảo dưỡng.

Vi vậy, phần lớn hiện trạng di tích đã bị xuống cấp, các thành phần kiến trúc bị mai một nhiều, nhiều khu di tích trong vài thập niên qua, do dân tự góp vốn sửa chữa đã dẫn tới tình trạng các di tích gốc bị sai lệch với kiến trúc ban đầu. Một số di tích, do chính sách “Tiêu thổ kháng chiến” của ta những năm (1946- 1954), hiện trạng chỉ là bãi đất trống với một vài căn nhà cấp IV tối tàn, và đây đó còn sót lại đôi khi là một góc nền móng cũ, một vài tháp Bảo Tạng, cây Hương đá...

Trong công cuộc hiện đại hóa nền Văn hóa Việt Nam đậm đà bản sắc và phát huy những giá trị văn hóa truyền thống, nhằm thúc đẩy kinh tế đất nước đi lên, Đảng và Nhà nước ta đặc biệt

quan tâm tới việc bảo tồn và phát triển những giá trị văn hóa truyền thống “vật thể và phi vật thể” của cha ông ta đã để lại. Thể hiện bằng công tác đầu tư bảo tồn, tôn tạo và phát huy giá trị các khu di tích Lịch sử - Văn hóa tôn giáo tín ngưỡng đã và đang được Nhà nước xếp hạng.

Trong bài viết này, với tư cách cá nhân, tôi muốn đóng góp một vài suy nghĩ nhằm làm sáng tỏ thêm phương cách ứng xử với kiến trúc gốc trong các khu di tích, và xây dựng một vài khái niệm để xác định một kiến trúc gốc trong các khu di tích Lịch sử - Văn hóa tôn giáo tín ngưỡng mang tính chủ đạo và chi phối công tác bảo tồn và tôn tạo các khu di tích.

Vậy, khi đầu tư bảo tồn, tôn tạo và phát huy giá trị các khu di tích Lịch sử - Văn hóa tôn giáo tín ngưỡng, chúng ta cần xác định di tích gốc là gì, mà từ đó không gian di tích cần có sự chuyển tiếp và thống nhất về hình thái, quy mô, kiến trúc giữa yếu tố gốc với các nhân tố kiến trúc mới, để phát huy được giá trị di tích vào những đòi hỏi mới trong đời sống hiện đại.

CÓ THỂ ĐƯA RA MỘT VÀI KHÁI NIỆM VỀ DI TÍCH “GỐC” NHƯ SAU

Là hạng mục kiến trúc di tích - tuy không còn tồn tại trong thực tế, nhưng qua thẩm định trên những cuốn sách lịch sử, thư tịch cổ hoặc trong dân gian, có thể khẳng định trước kia đã từng tồn tại với một quy mô nhất định.

Là những hạng mục kiến trúc di tích còn sót lại một vài dấu vết kiến trúc trong khu di tích.

Là những hạng mục kiến trúc có thời gian tồn tại lâu đời nhất trong hiện trạng di tích.

Là những hạng mục kiến trúc di tích, tuy không phải là lâu đời nhất, nhưng đạt được sự chuẩn mực về tính chất, quy mô công trình và có giá trị về thẩm mỹ, nghệ thuật kiến trúc.

Chi tiết bày hiện

Chi tiết rồng đá - Đền vua Đinh

Chi tiết đầu mái

Là những thành phần kiến trúc được xây dựng trong nhiều thời kỳ, nhưng đạt được sự thống nhất về quy hoạch, bố cục tổ chức không gian, ăn nhập về hình khối và xử lý chi tiết kiến trúc.

Trước khi thực hiện công tác chuẩn bị đầu tư bảo tồn, tôn tạo và phát huy giá trị các khu di tích Lịch sử - Văn hóa tôn giáo tín ngưỡng cho một khu di tích, cần có kết quả thẩm định của các nhà khoa học, khảo cổ, các nhà chuyên môn trong kiến trúc công trình văn hóa để xác định mấy vấn đề cơ bản sau:

Xác định niên đại của di tích: Thời gian xây dựng, xây dựng làm mấy lần, trong bao lâu...

Xác định quy mô ban đầu của di tích và những biến đổi, điều chỉnh về quy mô di tích suốt trong thời gian tồn tại.

Xác định bố cục, quy hoạch ban đầu của di tích và những biến đổi, điều chỉnh về quy hoạch di tích suốt trong thời gian tồn tại.

Xác định quy mô, kết cấu công trình: diện tích, số gian, chiều cao, kết cấu móng, kết cấu tường, kết cấu vì nóc, các chi tiết kiến trúc...

Xác định tính độc đáo, điển hình; Giá trị nghệ thuật kiến trúc, điêu khắc cho từng hạng mục công trình.

Xác định ý nghĩa của từng hạng mục công trình trong di tích.

Sau khi có kết quả nghiên cứu khoa học với các cơ sở như trên, Các nhà tư vấn, thiết kế kiến trúc cần vận dụng một cách sáng tạo, kết hợp những khái niệm mang tính nguyên tắc về di tích "Gốc" - để đưa ra giải pháp ứng xử với di tích "Gốc" trong công tác thực hiện đầu tư bảo tồn, tôn tạo và phát huy giá trị các khu di tích Lịch sử - Văn hóa tôn giáo tín ngưỡng cho một khu di tích như sau:

Với các khu di tích, khái niệm di tích "Gốc" nằm trong diện những hạng mục kiến trúc di tích. Tuy không còn tồn tại trong thực tế, nhưng qua thẩm định trong lịch sử hoặc trong các thư tịch cổ, hoặc trong dân gian, có thể khẳng định trước kia đã từng tồn tại với một quy mô nhất định.

Giải pháp cơ bản là Khôi phục di tích với các thành phần kiến trúc và quy mô như từng tồn tại. Về kiến trúc, nếu di tích trước kia đã đạt được đỉnh cao trong nghệ thuật kiến trúc, điêu khắc - cần xác định niên đại xây dựng để có cách xử lý tương ứng kiến trúc thời kỳ với các vật liệu xây dựng ngày nay và phương cách xây dựng ngày nay.

Với những di tích từng tồn tại, tuy nhiên hiện trạng cũng không có nhiều tài liệu để khẳng định quy mô và niên đại di tích, thì cần nhìn nhận di tích với ý nghĩa và tính chất hiện tại để có giải pháp khôi phục di tích. Và cách ứng xử duy nhất là cần xây dựng lại di tích với quy mô, tổng thể quy hoạch, hình thức kiến trúc phù hợp với tính chất di tích, bởi trong từng thể loại Đình, Chùa, Đền, Miếu... có những yêu cầu về quy mô và công năng khác nhau. Ngoài ra sự phân cấp di tích Quốc gia, tỉnh, thành phố cũng có những đòi hỏi riêng về ý nghĩa lịch sử, quy mô, trình độ thẩm mỹ....

Với các khu di tích, khái niệm di tích "Gốc" nằm trong diện là những hạng mục kiến trúc di tích còn sót lại một vài dấu vết kiến trúc trong khu di tích và không có nhiều chứng cứ khoa học để xác định quy mô và niên đại kiến trúc.

Giải pháp tốt nhất nên Bảo tồn các dấu vết nguyên gốc như những bằng chứng lịch sử của di tích, và cần có giải pháp sử dụng các công nghệ hiện đại để sử lý nhằm bảo vệ chúng, ngăn chặn chúng không tiếp tục bị phá hủy bởi các điều kiện về môi trường khí

hậu và sự vô thức của con người.

Việc tôn tạo và phát huy giá trị di tích cần được nghiên cứu và thực hiện đảm bảo tính thống nhất trong tổng thể quy hoạch di tích. Các hạng mục xây dựng mới phải phù hợp tính chất di tích, phù hợp với loại hình kiến trúc cổ Việt Nam, không lấn át và làm mất đi giá trị di tích "Gốc" và đặc biệt lưu ý trong việc sử dụng các vật liệu xây dựng truyền thống.

Với các khu di tích, khái niệm di tích "Gốc" nằm trong diện là những hạng mục kiến trúc có thời gian tồn tại lâu đời nhất trong hiện trạng di tích.

Giải pháp cơ bản là Tu bổ di tích "Gốc" theo đúng nguyên dạng kiến trúc, vật liệu, niên đại và quy mô hiện trạng. Việc tôn tạo di tích cần nghiên cứu kỹ lưỡng, có cơ sở khoa học về niên đại di tích để xác định phong cách kiến trúc di tích thuộc thời kỳ nào.

Và đây là cơ sở then chốt để quy hoạch và đầu tư tôn tạo di tích đảm bảo tính thống nhất giữa các hạng mục "Gốc" và mới trong di tích, các hạng mục tôn tạo di tích phải có kiến trúc và vật liệu phù hợp với di tích "Gốc".

Với các khu di tích, khái niệm di tích "Gốc" nằm trong diện Là những hạng mục kiến trúc di tích, tuy không lâu đời nhất, nhưng đạt được sự chuẩn mực về tính chất, quy mô công trình và có giá trị về thẩm mỹ, nghệ thuật kiến trúc.

Giải pháp cơ bản là Tôn tạo di tích "Gốc" theo đúng phong cách kiến trúc, vật liệu xây dựng và quy mô của di tích.

Việc tôn tạo di tích có thể được nghiên cứu và vận dụng tối đa các yếu tố truyền thống, tính sáng tạo vào trong một tổng thể không gian quy hoạch mới. Các hạng mục kiến trúc tôn tạo di tích phải lấy tiêu chí thẩm mỹ của di tích "Gốc" làm cơ sở cho sự sáng tạo khoa học để hình thành nên.

Các hạng mục kiến trúc tôn tạo di tích phải đạt được sự chuẩn mực trong phong cách kiến trúc, đảm bảo giá trị về thẩm mỹ, nghệ thuật kiến trúc.

Với các khu di tích, khái niệm di tích "Gốc" nằm trong diện Là những thành phần kiến trúc được xây dựng trong nhiều thời kỳ, nhưng đạt được sự thống nhất về quy hoạch, bố cục tổ chức không gian, ăn nhập về hình khối và sử lý chi tiết kiến trúc:

Giải pháp cơ bản là Tôn tạo di tích có phong cách kiến trúc, vật liệu xây dựng và quy mô phù hợp tổng thể cảnh quan di tích.

Việc tôn tạo di tích thuộc thể loại này đòi hỏi tính sáng tạo khoa học nhiều hơn là dựa vào một di tích "Gốc" nào đó. Các nhân tố kiến trúc mới cũng cần có tính kế thừa, sáng tạo và có tiếng nói của thời đại.

Tuy nhiên, các công trình cũ và mới không mang tính đối kháng nhau trong một tổng thể kiến trúc cảnh quan di tích. Cần có sự phân lập tương đối giữa các không gian riêng lẻ trong di tích, bởi đây là những môi trường đệm giữa các hạng mục di tích có niên đại khác nhau và đó cũng là yếu tố tạo ra cảnh sắc riêng của di tích.

Các hạng mục đầu tư tôn tạo di tích phải đảm bảo giá trị về thẩm mỹ, nghệ thuật kiến trúc, quy mô sử dụng. Nhưng chúng cũng cần có những ấn tượng riêng về thời kỳ xây dựng và ăn nhập nhau trong tổng thể cảnh quan di tích.

Nhìn chung, Những công trình nghệ thuật kiến trúc cổ Việt Nam, còn tồn tại ít nhiều tới ngày nay, đều mang trên mình nhiều đặc điểm về truyền thống văn hóa, văn minh dân tộc mấy ngàn năm lịch sử, và là bộ phận quan trọng, tài sản vô giá của đất nước. Trong các khu di tích lịch sử văn hóa tôn giáo tín ngưỡng,

nó là những nhân tố "Gốc" đặc biệt quan trọng, mà mỗi chúng ta cần trân trọng, bảo vệ, tự hào và kế thừa, phát huy.

Với công tác đầu tư bảo tồn, tôn tạo và phát huy giá trị các khu di tích Lịch sử - Văn hóa tôn giáo tín ngưỡng, một trong những vấn đề bất cập hiện nay là phương cách ứng xử thế nào với các thành phần kiến trúc gốc trong một không gian di tích cần có sự chuyển tiếp và thống nhất về hình thái, quy mô, kiến trúc giữa yếu tố gốc với các nhân tố kiến trúc mới, để phát huy được giá trị di tích vào những đòi hỏi mới trong đời sống hiện đại.

Đây là công việc quan trọng bởi trong thời kỳ hiện nay khi chúng ta đang thực hiện với quy mô chưa từng có về công tác đầu tư bảo tồn, tôn tạo và phát huy giá trị các khu di tích Lịch sử - Văn hóa tôn giáo tín ngưỡng. Tuy nhiên trong công tác quản lý còn nhiều bất cập, chúng ta chưa xây dựng được các tiêu chí ứng xử với di tích gốc, nên dẫn tới tình trạng đầu tư lộn xộn làm sai lệch di tích.

Chúng ta cần sớm đưa ra những Văn bản có tính pháp lý trong việc ứng xử với kiến trúc gốc trong các khu di tích nhằm đưa công tác đầu tư di tích đi đúng hướng và có hiệu quả cao trong đời sống Văn hóa tinh thần của cộng đồng dân cư Việt.

Nguồn ảnh: Internet

Chạm khắc thời Trần trên bộ vì

Chạm khắc rồng thời Lý